

Disiplinlerarası Bakışla KentSEL Dönüşüm: Edebiyat, Sinema ve Görsel Sanatlarda Dönüşen Kent Mekânı Üzerine Bir Söyleşi

Söyleşi: Duygu Yarımbaş

Arş. Gör., MSGSÜ, Mimarlık Bölümü

Ali Vatansever (Yönetmen, Akademisyen)

Hakan Bıçakçı (Yazar)

Nurtaç Buluç (Sanat Tarihçisi ve Arşivci)

Mustafa Ergül (Sanat Tarihçisi ve Proje Direktörü)

Duygu YARIMBAŞ: Mimarist Dergisinin 85. sayısının “İstanbul’da Dönüşümün Konut Mimarlığı” başlıklı dosyası için birazdan gerçekleştireceğimiz yuvarlak masa söyleşisine katılmayı kabul ettiğiniz için öncelikle dosya editörlerimiz ve kendi adıma teşekkür ediyorum. Yönetmen Ali Vatansever, yazar Hakan Bıçakçı ve “Şehrin Panoları” oluşumunun kurucuları sanat tarihçisi Nurtaç Buluç ve Mustafa Ergül’le kentsel dönüşüm olgusu üzerine sohbet edeceğiz.

Kentsel dönüşüm, birçok gündelik aktivite ve farklı dönemlere ait yapı stoğu barındıran kent için canlılığın ve yaşamsallığın doğal bir sonucu olarak görülebilir. Ancak dönüşümün gerçekleştirilme hızı ve tarzı sebebiyle olumsuz yanlarını çok daha güçlü biçimde hissediyoruz. Ali Vatansever “Saf” filminde Fikirtepe’de kentsel dönüşüme girmiş bir mahalle üzerinden, Hakan Bıçakçı “Uyku Sersemi” romanında İstanbul’un kentsel dönüşümü üzerinden bir anlatı kuruyor. Şehrin Panoları oluşumu altında Nurtaç Buluç ve Mustafa Ergül ise sivil mimari yapılarıdaki sanat çalışmalarını keşfedip arşivlerken, dönüşüme giren yapılardan eserlerin kurtarılmasına yönelik aksiyonları teşvik ediyorlar.

Katılımcılarımıza öncelikle çalışmalarında kentsel dönüşümün yaratıcı süreçlerine nasıl dahil olduğunu ve bu olgu ile ilgili izlenimlerini sormak isterim.

Ali VATANSEVER: “Saf” filmi benim 2018’de festival yolculuğuna başlayan, daha sonra sinema salonlarında izleyiciyle buluşan ikinci filmim. Filmin üretim süreci 2012 yılında vizyona giren ilk filmim “El Yazısı”nı takiben başladı. Aslında başta sadece insanın toprakla mücadelesini şehirleşme olgusu üzerinden anlamaya çalıştığım bir film yapmak istiyordum. Şehrin sizi şehirli yapmasını, size şehirli olmayı çetin bir şekilde

öğretmesini İstanbul üzerinden hikâyelendirmek başlangıç noktamdı. Böyle büyük “bir kent filmi”, ya da Fikirtepe odağında bir şey yapma arzumu yoktu, hafriyat sahasında çalışan bir güvenlik görevlisinin filmi yapmayı planlıyordum. Şehrin kalın bağırsakları dediğimiz, hiçbir zaman görmediğimiz bir yer aslında hafriyat sahaları, oraları merak ediyordum. Birisinin bunu gözlemlemesi üzerinden, orada durma hali üzerinden ilerleme tasarısı vardı. Sonrasında filmi inşaat alanında çalışan bir kepeç operatörü üzerinden yapma fikri gelişti. Hatta doğada daha küçük yerleşimlerdeki toprakla el üzerinden kurulan ilişkinin şehre gelince vinçle toprağa giriştiğinde yarattığı o zihinsel/psikolojik dönüşüm üzerine bir şeyler yapmak istiyordum. Sonra zamanla daralan, karakter üzerine doğru yoğunlaşan bir yazım sürecine girdiğimi hatırlıyorum. Hatta o zaman yer hâlâ Fikirtepe olarak belirlenmiş de değildi, bölgeyi elimde fotoğraf makinemle ziyaret ettim ve bu benim için çok dönüştürücü bir ilk yolculuktu. Semte ilk girdiğimde, yine onun hatta fotoğrafı da var bende ilk o karşılaştığım anın; her yer toz duman, sıra sıra hafriyat kamyonları, bir anne ve kızın süpermarket alışverişinden dönüşünü gördüm. Çok normal bir gündü onlar için ve o anı gördükten sonra şunu anlamaya çalıştım: Nasıl olur da burada bir kentsel mücadele olmaz? Bir yandan da şunun farkına vardım: Aslında düşüncelerimiz bizi biraz kendi laboratuvarlarımıza çok net çizgilere hapsediyor. Ama tamam, burada bir dönüşümün kabullenilişi bir de dönüşümün reddedilişi var ve bunlar siyah beyaz alanlar, asıl arada ne oluyorsa oluyor ve zemin çok gri ve belli periyotlarda kendimizi dönüştürken buluyoruz. O farkındalık bütün yazım sürecimi tekrar ele almamı sağladı diyebilirim.

Uzun lafın kısası kentsel dönüşümüne inanmadığımı fark ettim. Yani büyük cümle kurmak istersem

şöyle, biz hep kentsel dönüşümü dış hatlı bir kavram olarak ele alıyoruz, ama durum aslında kentsel dönüşümden önce insanın dönüşümü bence, yani insan dönüşüyor ki kent dönüşüyor. Sonuçta kentsel dönüşümü sanki insandan bağımsız ve belirli mekanikleri, davranışları ve yaklaşımları olması gereken bir şey olarak ele alıyoruz. Ama bir yerden sonra insan dönüştüğü için kentin dönüştüğü fikrini genişletip orada yaşayan bir çiftin kendi içsel dönüşümlerinin sonucunda coğrafyanın arka planında dönüşmesine şahit olduğumuz farklı bir lens üzerinden süreci ilerlettim. Bu şekilde ilerleyince hikâye büyük kavramların boyunduruğundan kurtulmuş oldu. Bu yaklaşımla sadece Fikirtepe’de değil, dünyanın başka yerlerindeki insanların da o yoğunlaşmış ve kavraması zor engellerin ardında çok daha rahat tercüme edilebilir olduğunu fark ettim. Filmin çekildiği dönemde bölgede müthiş bir barınma problemi de vardı. Suriye’deki iç savaşı takiben orası müthiş derecede göç almıştı ve bu durum hem iş hem de barınma konusunda problem yaratıyordu. Fikirtepe’de sahadaysanız hiçbir zaman salt kentsel dönüşümle ya da barınma sorunuyla mücadele etmiyorsunuz. Bu çoklu bir mücadelenin bir ayağı ve bu coğrafyada ayakta kalma mücadelesi zaten bizim böyle çok rahat sonuca varamamıza ya da mücadelelerin peşinde koşup belirli bir kazanım elde edemememize neden oluyor. Dolayısıyla bu gri alanı merceğe alan; bu sorunları de göğüslemeye ikna olan bir yazım süreci geçirdim. Filmin güzel bir yolculuğu oldu. Bir yandan da o dönem bu sorunların zirve noktasında olduğumuzu düşünüyorum, çünkü Türkiye’deki kent mücadelesi zaten oldukça polarize ve belirli safları sertleşmiş bir noktadaydı. O çift kutuplu halin bir yere gitmeyeceğini hepimizin idrak ettiği bir noktada olduğumuzu düşünüyordum. Meğerse daha yeni başlamışız.

Duygu YARIMBAŞ: Ne kadar sürede çekildi?

Ali VATANSEVER: Çekimler bir ay sürdü, Fikirtepe’de gerçek mekânda çekildi. Şu anda o mahalle yok, çok üzücü. Hiçbir kanıt yok, hiçbir şey kalmadı. Filmden başka hiçbir şey kalmadı. O zaman bile şöyle dediğimi hatırlıyorum, burayı belgeliyoruz, burası ileride olmayacak. Ama sözde olmayacak demekle gerçekten olmadığını görmek arasındaki uçurum hâlâ inanılmaz. Fikirtepe bugün tespit edemediğimiz denli dönüşmüş bir coğrafya ve insan gerçekten hayret ediyor geldiği noktaya.

Hakan BIÇAKÇI: Kentsel dönüşüm deyince aklınıza gelen bir yazar olmaktan dolayı memnunum, ama bunun sadece benim ilgilendiğim bir konu olmayacağından eminim. Yeni kuşaklarda kentsel dönüşüm gitgide daha çok işlenecek. Hatta belki sanatta bir klişeye dönüşecek. Biraz zamanın ruhuyla ilgili bir durum.

Kentsel dönüşümle yazar olarak ilişkimden bahsedeyim. İlk dönem yazdıklarımın başka filmlerin ve romanların etkisi çok baskındı, Kafka’nın

yazdıklarından, David Lynch’in filmlerinden etkilenip bir şeyler yazıyordum. Sanatın etkisi daha da fazlaydı. Sonraki dönemde yaşadıklarımın etkisi artmaya başladı. Bunu da planlamadım, kendiliğinden oldu. Hangisi iyidir, hangisi kötüdür, bunu da bilemiyorum, ama sonradan yazdıklarımın filmlerde ve romanlarda değil de etrafta gördüklerim beni daha çok yazmaya itti. “*Uyku Sersemi*” romanımın doğrudan merkezinde kentsel dönüşüm var ve kentsel dönüşümle karakterin dönüşümü arasında paralellik kurduğum bir hikâye. Romanda kentin değişen çehresiyle karakterin de çehresi, yüzü değişiyor. Şehrin kimliğini kaybetmesiyle karakter de kimliksizleşip kayboluyor. Onu bir ev kedisinden sokak köpeğine dönüşme süreci olarak kodlamıştım yazarken. Tabii ki dönüşümün etkilerini mübalağa sanatına sığınarak abarttım. Ancak yaşadığımız kentsel dönüşümün de abartılı bir süreç olduğunu düşünüyorum. Romanı yazarken ben de Ali Bey gibi kentsel dönüşümün zirve noktasında yaşadığımızı düşünüyordum. Üst üste bağ kurduğumuz mekânların -İstanbul özelinde söylüyorum tabii-kapanma, taşınma haberlerini aldığımız bir dönemdi. Aslında bu mekânları kaybederek bir noktada nirengi noktamızı da kaybediyoruz. Kentsel dönüşümün gerekli ve olumlu olduğu durumlar da olabilir, uzmanı olduğum bir konu değil. Deprem ülkesinde yaşıyoruz, o parantezi açmak gerekebilir. Ama bizim bu dönem yaşadığımız kâr ve rant amaçlı bir turbo kentsel dönüşüm. Romanda bu konuyu işlemeye karar verdiğim dönem sokakta yürürken durup birden arkama baksam sokağın tiyatro dekoru gibi değiştiğini göreceğim gibi bir hisse kapılıyordum. O dönem aynı zamanda *selfie*’lerin yükselişte oldu-

Resim 1. Acıbadem’de kentsel dönüşüm sonucu önündeki binanın yıkılmasıyla "Geçici Manzara"sına kavuşan bina, Şubat 2026, Duygu Yarımbaş.

ğu, adeta patladığı bir dönemdi. Herkes sürekli suratını çekip belgeliyordu ve sanki insanlar yüzü değişmedi diye ispat etmek için bu kadar çok *selfie* çekilip paylaşıyor gibi romantik bir düşüncem vardı. Bizi biz yapan yerler yok olduğunda, hafızamız değiştiğinde biz de değişeceğiz fikrini çok distopik ve kötümser bakış açısıyla ele alan bir deneme diyebiliriz. Şehirle birlikte kaybolan bir karakteri anlattım, ama “*Uyku Sersemi*” romanıyla bu konu biter, benden çıkar diye düşünüyordum. Kentsel dönüşümle tırnak içinde hesaplaşırım. Oysa geçen ay çıkan öykü kitabım “*Geçici Manzara*”da yine baskın bir şekilde kentsel dönüşüm var. Karakter bir sabah “manzaram değişmişti” diye uyanıyor, çünkü evinin önündeki bina yıkılmış. Öyküyü yazarken çevremdekilere bu konudan bahsettiğimde üç kişiden biri ya da ikisi “*benim de aynen öyle oldu*” dedi. Manzarası açılıyor ve çok mutlu oluyor, ama bu geçici bir manzara, kitaba ismini veren o, çünkü bir süre sonra o manzaranın daha büyük, daha karanlık bir şekilde kapanacağını da biliyor. Anlamsızlaştırıyor o manzarayı, çünkü yok olacak diyor. Bir yandan da yok olacağı için daha anlamlı diyor. O ikilem üzerine bir denemeydi ve şunu fark ettim, kentsel dönüşüm konusu bitmiyor, farklı şekillerde işlenmeye devam ediyor.

Ali VATANSEVER: Ben de bir ek yapmak isterim. Saf çekimleri sırasında bir sokağı belirleyip burada çekim yapacağız diyoruz. Ertesi günü geliyoruz, o sokak yok, şantiyeye katılmış, tam birebir yaşamıştık sette.

Hakan BIÇAKÇI: Benim romantik bir şekilde düşündüğüm şeyi siz fiziksel olarak yaşamışsınız.

Mustafa ERGÜL: “Şehrin Panoları” 2019 yılında iki sanat tarihçisinin yürüttüğü ve odağına mimarlık ve sanat iş birliğini anlatan bağımsız bir araştırma projesi olarak başladı.

Bizi bir araya getiren şey, kariyer anlamında arşivle ilgilenmemiz ve hobi olarak seramikle uğraşmamızdı. Proje aslında birden ortaya çıktı. Sokakta gezerken bina cephelerinde bazı seramik ve mozaik panolar görüyorduk. Bu eserleri kimlerin yaptığını ve eserlerin mimarlık tarihi içerisinde değerini araştırmaya ve veri toplamaya karar verdik. Bunu statik bir projeden çok verilerin sürekli güncellendiği dijital bir arşiv olarak yapmak istedik. Bir üst veri alanı oluşturduğumuzda aldığımız sonuç bu panoların nerelerde yoğunlaştığı, hangi sanatçıların ön plana çıktığı, hangi dönemlerde panoların arttığına dair bize bilgi veriyor. Çıkış amacımız da tabii ki kentsel dönüşüm, biraz hatta geç kaldık bu projeye başlarken, çünkü 2012-2019 arasında özellikle odağımıza aldığımız Maltepe-Kadıköy hattında oldukça fazla bina yıkıldı. İlk yıkılanlar da aslında üzerinde seramik pano olan yapıları, daha eski tarihli yapılar olarak ömürlerini tamamlamışlardı. Tabii zaman içinde farklı sorumluluklar da yüklendik ya da proje bize bunu yükledi.

Bahsettiğim gibi çıkış amacımız bilgi üretmekti, buna ulaştık ve devam ediyoruz. İkinci amacımız, farkındalık yaratmaktı. Sosyal medyada gerçekten çok görünür olduk ve artık proje bir kitle kaynak projesine dönüştü. Sadece İstanbul’da değil, diğer şehirlerde yaşayan insanlar da mahallelerindeki panoları gönderiyorlar. Bazen de paylaştığımız bir pano hakkında bilgisi olanlar, bilgilerini paylaşıyor. Bu da sanat tarihi sözlü yazımına kaynaklık ediyor. Sanatçılarla da görüşmeler yaptık, o dönemin hafızasını birebir tanıklarından dinlemek çok kıymetli.

Nurtaç BULUÇ: Kamusal sanat günlük hayatta hepimizin sıklıkla karşılaştığı ve farkına varmadığımız eserleri içeriyor. Aslında bu eserler bir dönemin estetik hafızası.

Apartmanlarda, hastanelerde, otellerde, kamu yapılarında, eskiden kira evlerinde çok fazla kullanılıyordu seramik panolar. Biz Kadıköy odağıyla başladık. 1965’te çıkan Kat Mülkiyeti Kanunu’ndan sonra diğer semtler gibi Kadıköy’de de apartmanlaşmanın önü açılıyor. Bu apartmanların bazılarında dönemin en önemli seramik sanatçılarının eserleri yer almaya başlıyor. O sanat eseri mahallede yaşayanların ortak hafızası haline geliyor. Özellikle Bağdat Caddesi bu konuda en çok zenginliği gösteren mahalle. Mimarlık tarihinde mimar ve sanatçı iş birliği olarak gördüğümüz durum, apartmanlaşma örneğinde müteahhit inşaat firması ve sanatçı iş birliği şeklinde ilerleyen ilginç bir yaklaşımı içeriyor. Bu apartmanların olduğu bölgelerde biz aslında bir açık hava müzesini dolaşıyoruz. İnsanlar farkında olmadan birçok müzede, galeride eserleri yer alan sanatçıların yaptığı eserlerle aynı sokakta yaşıyorlar ve bu büyük bir zenginlik. Biz kamusal alanlarda bu kadar çok sanat eseri yapan ender ülkelerden biriyiz. Bu panolar kentsel dönüşümle kaybolduklarında aslında bizim de hafızamızdan kayboluyorlar. Bu eserlerle kimlik kazanan o sokağın, mahallenin, bazen de büyük ölçekte şehrin hafızası yitip gidiyor.

Duygu YARIMBAŞ: Aslında zaten biraz konuşmuş olduk buradaki açılımlarla, ama yine eklemek istedikleriniz olursa diye kolektif bellek, hafıza kaybı ve kentsel aidiyet teması hakkında tartışmak istiyorum. İçinde yaşadığımız çevrenin dramatik, hatta travmatik değişimi kolektif hafızada büyük gedikler açarak bir çeşit hafıza kaybına yol açıyor.

Ali Bey’in “*Saf*” filminde neredeyse tüm bir semtin topyekûn dönüşümünü, gece gündüz durmadan devam eden inşaat faaliyetleri ve kentsel dönüşüm koşullarına direnen mahalle örgütlenmesi etrafında gelişen bir anlatı izliyoruz. Hakan Bey’in “*Uyku Sersemi*” romanında ana karakterin güncel İstanbul rehberi olarak planlanan kitabının, yazım süreci içinde dönüşerek İstanbul’un artık olmayan tarihi mekânlarını anlatan bir nostalji kitabına dönüştüğünü görüyoruz. Şehrin Panoları’nın Kadıköy Belediyesi ve KUDEB Koruma Uygulama Denetim Müdürlüğüyle beraber kentsel dö-

Resim 2. Kadıköy, Suadiye, Aydın Sokak, İzmir Apartmanı.

nüşüme giren yapılarda yer alan sanat eserlerinin korunmasına yönelik Belediye Meclis kararının alınmasındaki rolünü ise kolektif hafızanın canlı tutulmasına yönelik girişimler olarak görebiliriz. Siz çalışmalarınızı bu bağlamda nasıl değerlendirirsiniz?

Ali VATANSEVER: Bu aralar sürekli bundan bahsediyorum. Aynı zamanda Koç Üniversitesi'nde dersler veriyorum film üzerine. Bir öğrencimiz bitirme çalışmasının sunumunda sürekli nostalji diyor. Jüri üyelerimizden biri: *"Peki, neyin nostaljisini yapıyorsun? 60'lar mı, 70'ler mi"* diye sordu. Öğrenci dedi ki: *"Hocam, 2000'lerden öncesi bizim için tek bir yekpare nostalji."* Onlar için sanki dijitalleşme öncesi ve sonrası diye çok majör bir ayrım var. İstanbul'da büyümüş ve şehrin dönüşümüne bir vatandaş olarak tanıklık etmiş birisi olarak aslında hissiyatım da şöyle: Yani 15 yaşında olsanız da, şehre sadece uğrayan bir turist olsanız da aslında İstanbul'un ortak deneyimi nostalji. Çünkü oraya 2 sene sonra turist olarak geri gelseniz bile her şeyi dönüşmüş görüyorsunuz. Bunu tabii ki bir kayıp olarak da ele alabilirsiniz. Çünkü İstanbul'a ölçek olarak baktığınız zaman sürekli dönüşen ve çok sevgi dolu bir yönde de dönüşmeyen bir şehir var, ama aslında bütün insanlara rağmen kendince direnişte olan bir şehir de var. Köprüden geçerken nasıl oluyor da bu şehir hala ayakta kalıyor diyorum. Ama İstanbul'un garip şekilde nostaljiyle karışık bir iyi hissettirme hali de var. En azından müzeleşmiş bir şehirden bahsetmiyoruz, kendince nefes alan bir şehirden bahsediyoruz. Keşke biraz daha nefes alanı olsa tabii ki. Çok sevdiğim bir metin olan Italo Calvino'nun *"Görünmez Kentler"*

kitabında "Bu kentin yapımı neden bu kadar uzun sürüyor? sorusuna kent sakinleri, "Yıkım başlamasın diye," cevabını veriyorlar¹, sanki bir gün dursak diyeceğiz ki-sürekli hareket halindeyiz ya- ne yaptık biz? Kent ölçeğindeki dönüşüm bunu çok daha gaddarca yapabiliyor ve mahalleler tamamen silinebiliyor. Bunun yarattığı müthiş bir travma var. Ama bu dönüşme halinin kendi içerisinde de his olarak bir karşılığı var. Bana çok kötü gelmiyor. En azından açıkçası iyi tarafından bakmaya çalışıyorum.

Kendi projem özelinde bakacak, hatta yeni filme de biraz göz kırpacak olursam aslında *"SaP"*ın sonunda bir negatif-pozitif ilişkisi var. Filmin sonlarına doğru, şantiye olarak gördüğümüz semtin bitmiş daha az karakterli binalarla dolu halini de gösteriyor. Hatta yeni filmim *"Bir Arada Yalnız"* bir TOKİ'nin 20. Katında hastalığından dolayı hayatının son evresini yaşayan bir genci anlatıyor. Yatağa bağımlı ve hatta filmin bir sahnesinde annesiyle beraber balkondan karşıdaki 20 katlı binalara bakıp *"göreceğim son manzara bu mu olacak ya"* diyor. Aslında bir yandan da böyle bir gerçeklik var.

Hakan BIÇAKÇI: "Görünmez Kentler" öyküsü "Uyku Sersemi" nin girişindeki alıntım benim. Hepinizi dinlerken kendi düşündüğüm şeylere bazen hiç düşünmediğim kapılar açılıyor, bazen düşündüklerimiz farklı bir açıdan bağlanıyor, onu hissettirdim. Nostalji benim de üzerine çok düşündüğüm bir konu, çünkü şirinleştirilmiş ve pozitif bir kavram gibi, ama aslında çok tehlikeli ve bıçak sırtı bir konu. Çünkü geçmişin travmatik ve olumsuz yönlerini temize çekiyor ve geçmiş sadece dönem şartları ve filmlerinden ibaretmiş gibi bir duygu yaratıyor. Nostalji aslında bizim kentsel dönüşümle/şehrin dönüşümünü beğenmemekle de tırnak içinde çok bağlantılı bir konu. Hep bir geçmiş daha iyiydi nostaljisi var. Beyoğlu'nun geldiği noktayı eleştirdiğimizde eskilerin de bizim dönemi beğenmeyip takım elbisesiz çıkılmazdı gibi kadınları dışlayan bir söylemle bu durumu anlatmaları geliyor aklıma. Nostaljiye kapılmak bir yandan çok kolay, ama bençe uyanık olmak gereken bir konu özellikle geçmişi temize çekme yönü. İstanbul beni vatandaş olarak yorup hırpalıyor, yazar olarak besliyor ve geliştiriyor, yani çok huzurlu bir sahil kasabasına gitsem bir şey yazmazdım muhtemelen diye düşünüyorum. Soruda bahsettiğiniz rehber fikrini biraz açabilirim belki, kentsel dönüşümle ilgili bir şey yazmak istiyordum. Çünkü benim hareket noktam hep bir şeyden ciddi derecede bir rahatsızlık duymak. Ama bu çok tehlikeli sanatçı için. Çünkü çok didaktik bir yere savrulma tehlikesi var. Makale gibi, köşe yazısı gibi bir hikâye yazma riski var, o yüzden bu konuyu bekletiyordum. Aklımda dönüşen bir yüzle bağlantı kurma fikri vardı. Korku hattından, sürreel anlatılanlardan gelen sevdiğim bir hat, ama hikaye birleşmiyordu. Karakter Kahraman -adı da Kahraman- bir İstan-

¹ "Kentler ve Gökyüzü 3", Calvino, I. (2002). Görünmez Kentler. (İşıl Saatçioğlu, Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Resim 3. Kadıköyde İlgi Adalan, Tacı Alpaslan, Nazan Büyükkçelene ait seramik panolar.

bul rehberi yapmak istiyor turistler için, görülmesi gereken tarihi pastaneleri, kitapçıları, meyhaneleri, anlatacak kapsamlı bir kitap çalışması bu ve yayınevi de destekliyor. Başka dillere çevrilecek, çok baskı yapacak ve karakterin maddi-manevi hayatını kurtaracak. Kitap için çalışmalara başlıyor ve konuştuğu yerlerin teker teker kapanacağı öğreniyor. Dolayısıyla kitap çıkmadan kitaptaki her yerin kapanacağını görüyoruz. Kitap yavaş yavaş İstanbul'un kapanmış eski kitapçıları, meyhaneleri gibi bir şeye dönüşüyor. Halbuki amaç hiç öyle değildi. Bu da çok pratik bir düşünceden aklıma gelmişti. Viyana, Paris'le ilgili rehberler var. Alıyorsunuz, 100 yıl önce olan bir yer var, 100 yıl sonra da orada olacak. Ne zaman isterseniz giderseniz, ziyaret ederseniz. Bunu İstanbul için yapalım desek kitap çıkana kadar mekânlar kapanır kadar düz bir düşünceden ortaya çıktı. Rehber fikri ile karakterin derdiyle yazarın derdini ayırt ettiğimi fark ettim orada, çünkü karakter kentsel dönüşümle ilgili endişelenirse o korktuğum didaktik yere gidecekti. Karakterin kentsel dönüşüm umurunda

Resim 4. "Bir Arada Yalnız" filminden bir kare.

değil, o kitabın çıkmamasına deliriyor gibi bir durum oldu.

Nurtaç BULUÇ: Sorunuzda bahsettiğiniz Belediye Meclisi kararı 2024 Mart ayında yürürlüğe girdi: Kadıköy'de kentsel dönüşüme giren yapılarda yer alan sanat eserlerinin korunması kararı. Maalesef şimdilik sadece Kadıköy sınırları içerisindeki kentsel dönüşüme giren yapılardaki sanat eserleri koruma altında. Tabii kentsel dönüşüme girecek tüm yapıları tek tek ziyaret edip hangilerinin içinde seramik pano var, mozaik pano var diye kontrolünü sağlamak yetkililer için çok güç, burada asıl iş bizlere düşüyor. Bizi takip eden ilgililer bu tür durumları sosyal medya aracılığıyla paylaşıyorlar. Biz de KUDEB'e iletiyoruz. İnşaat firmasına da şöyle iki seçenek sunuluyor: Ya yapının üzerinde/içinde yer alan bu sanat eserini yapacağın yeni yapının üzerinde veya parselinde bir yerde kullanırsın, ya bunu sanatçıya iade edersen ya da Kadıköy Belediyesi'ne verirsin. Belediye bu eseri depoda muhafaza edebilir, sergi şeklinde hayata döndürebilir. İnşaat firmaları hassas söküm işlemleri maliyetli olduğu için bu eserleri kendi yapılarında kullanıyorlar. Örneğin, Suadiye Aydın Sokakta yer alan İzmir Apartmanı'nın cephesinde yer alan mozaik panoda yerel efe kıyafeti içinde bir erkek ve testi tutan bir kadın figürü var. Bu yapı İzmirli bir ailenin yaptırdığı apartman ve hafızasında o kültürü, yereli canlandırmak amacıyla böyle bir mozaik pano yaptırmış. Başka bir örnekte, Fenerbahçe'de yer alan Ayşen Apartmanının cephesinde ve giriş kapısında sanat tarihinin en önemli figürlerinden Cevdet Altuğ'un seramik panoları vardı. Asıl sürpriz ise şömine tarafında ve dairenin içlerinde de Jale Yılmazbaşı'nın -Türkiye'nin ilk seramik hocalarından biri- seramik panoları olduğunu keşfetmemizdi. Bu eserler koruma altına alındı. Birçok eser artık böyle koruma altına alınıyor. Ancak bizim ve herkesin isteği bu kararı, ülke genelinde yaymak. Bir şehir daha var benzer bir karar için beklediğimiz, umarız kısa süre içinde onun da haberini veririz.

Mustafa ERGÜL: Bizim bu konuda üstlendiğimiz son dönemdeki sorumluluk da bu oldu. Yani panolara değer veren insanların duyarlılığını yerel yönetimlere aktarmak ve onların da bunu müteahhitlere aktarması söz konusu oldu. Bu da sadece sosyal medya aracılığıyla olmuyor. Bunu bir kanunla, bir yönetmelikle sabitlemek gerekiyor. Bu panoların-bizim oluşturduğumuz algı demeyeceğim- geldiğimiz noktada bir sanat eseri olduğu algısını pekiştirmek istiyoruz. Yani o panoların kolayca yıkılabilir ve yerine başka bir şey yapılabilir eserler olmadığını, sadece bina yapılırken orada yer alan dekoratif bir unsur olmadığını anlatarak sanatsal değerini ifade etmeye çalışıyoruz.

Resim 5. "Bir Arada Yalnız" filminden bir kare.

Nurtaç BULUÇ: Nostalji bizim de romantize etmekten kaçındığımız bir durum. Panolara bir hafıza, bir arşiv, bir belge niteliğinde yaklaşıyoruz ve bu panolar yapıldığı binaların üzerindeki haliyle kalsın çok isteriz. Eserlerin yeni yapılarda yer alması bir dönemin hafızasını kentsel dönüşümden sonraki hafızaya taşıyor. Bu duruma çok karşı olanlar da var. Yapıyla beraber korunması, yapının güçlendirilmesi gibi talepler de var. Ben o kadar karşı tarafta değilim. İşin içine biraz daha girdikten sonra şunun da farkına vardım: Bu panoların yeni yapılara taşınması da kıymetli.

Mustafa ERGÜL: Nostaljiyle hafıza karşılaştırması bağlamında, bir sosyolog adını unuttum, şöyle der: "*Hafıza nostaljinin panzehiridir.*" Aslında hafıza politik bir olgu, nostalji ise apolitik bir durum.

Resim 6. "Uyku Sersemi" kitap kapağı.

Duygu YARIMBAŞ: Svetlana Boym da "*Nostaljinin Geleceği*" kitabında² nostaljiyi iki çeşit hafıza olarak nitelendiriyor: Biri geçmişe yönelik, eski ne kadar güzeldi, artık o kadar iyi değil diyen. Diğeri de yeniden kurucu hafıza. Yaptığımız karşılaştırmalar biraz bu bağlamda değerlendirilebilecek olgular olarak karşımıza çıkıyor.

Duygu YARIMBAŞ: Aslında demin nostalji kavramını konuşurken, dijitalleşmeye de bir giriş yapmış olduk. Şöyle sorabilirim; dijital hafıza ve kolektif belleği kurtarma girişimleri, dijital depolama ve arşiv sistemleri fiziksel çevremizde gerçekleşen kentsel dönüşüme karşı bir direnç ya da sığınma noktası olabilir mi?

Ali bey, son filminizi göremedim, ama zaten halihazırda dijital bir anlatı mecrası olarak film formunu kullanıyorsunuz. Ayrıca Koç Karma Lab'de de birtakım projeler gerçekleştiriyorsunuz. Yeni filminizde kullandığınız sanal gerçeklik araçlarının da potansiyellerini düşünerek dijitalleşmeyi kolektif bellekle nasıl bir ilişki içinde görüyorsunuz? Hakan bey, "*İstanbul 2099*" kitabındaki "*Cesur Yeni İstanbul*" hikâyesinde kullanıcıların hiç evden çıkmadan, bir zamanlar İstanbul'da olup sonradan insan erişimine kapatılan mekânları sanal olarak deneyimlediği nostalji paketinden bahsediyorsunuz. Bu spekülâtif anlatı sanal olana yönelik nasıl bir yaklaşımı benimsiyor? Şehrin Panoları'nın Kale Tasarım ve Sanat Merkezi desteğiyle yürüttüğü dijital arşiv projesi³ ve sosyal medya hesabınız reelde kaybedilen bir unsurun virtüelde kurtarılması gibi bir anlam içerebilir mi?

Ali VATANSEVER: Açıkçası ben bu kurtarma meselesine aşırı karşıyım, yaşama pratiğine çok ters olduğunu düşünüyorum. Hiçbirimiz hiçbir şeyi kurtarabilecek müktedirlikte değiliz açıkçası, dolayısıyla şöyle örnek verebilirim size "Saf" a geri bağlamak için: İstanbul merkezli bir sivil girişimde kentsel dönüşümü konuşuyoruz. Bir anda farkına vardım, masadaki hiç kimse İstanbul'u sevmiyor. Herkesin aklında ideal bir şehir var, herkes onun için çabalıyor, ama kimse var olan İstanbul'u sevmiyor. Bu durum bana aşırı problemler geldi. Bu sevme halinden yoksunluk otomatik olarak bir şeyle savaş halinde olduğunuzu düşündürüyor. Bu bence çağımızın bir yanılması. Yani sosyal medyanın da, dijital kültürün de, 0-1 kültürünün de bize getirdiği şey bu, olmayan bir şeyi var etmeye çalışıyoruz, 0'ı 1 yapacağız. Bu ilişkiye ilkesel olarak karşıyım, yani biz zaten bir şeyi yaşarken, nefes alırken sevmiyorsak, onu dondurup koruma pratiğinin kendi içerisinde problemler olduğunu

2 Boym, S. (2009). *Nostaljinin Geleceği* (Çev: F.B. Aydar). İstanbul: Metis Yayınları.

düşünüyorum. Benim derdim yaşadığım çağ ile kurduğum ilişki biçimini, o anda bana hissettirdiği her şeyi olağanca çıplaklığıyla ortaya koymak ve burada önce kendime samimi olmak. Bir şeyler yapıyor ve bunun arasında bir şey yapıyoruz ya insan olarak, performans olarak, bu müthiş bir şey. Bunun kendisi müthiş.

Yeni filmimde yatağa bağımlı yaşayan kanser hastası bir oğlan sanal gerçeklikte zaman geçiriyor ve orada arkadaşlar ediniyor. Arkadaşlarından bir tanesiyle göl kenarında ev yapıyor sanal alemde, arkadaşını oraya çağırıyor ve “Bana gerçekten gelse-ne” diye soruyor. Arkadaşı “*Burası sahte mi*” diye cevaplıyor. Şöyle bir an var, sanal bir yeşil alanda elini gezdiriyor oğlan ve orada koşuyor, sabah koşusunu yapıyor. İzleyen bir arkadaşım “Çok etkileyiciydi o sahneyi görmek, çünkü gençliğin sanal gerçeklikte zaman geçirmesini ilk defa anladığımı düşünüyorum.” Dedi. Bu çağa dair düşünmemiz gereken, en azından beni heyecanlandıran şey şu: dijitalleşme aslında fiziksel vücudumuzun bir dijital varoluşuna, yani dijitalleşmenin de kendi içerisinde yaşamsal bir alana dönüşmesine neden oluyor. Böylece beden tarifimiz ya da zihnen varoluş tarifimiz genişliyor. Bu yeni sanal yaşam alanını keşfetmeye dair kimi zaman keyfi, kimi zaman da oldukça yorucu bir gündelik çaba ile bu uğurda kendi alanını inşa etmeye çalışan ve bunu başkasına direktmeyen, ben bunu kurtardım, sen bunu yıktın gibi bir şeye girmeden bu alanı zenginleştirmeye çalışan çalışmaların hepsine çok müteşekkirim.

Hakan BIÇAKÇI: Ben şunu tartışmaya açabilirim; yapay zekâ çağında dijital arşive ne kadar güvenebilirsiniz? Şu an gördüğümüz her şeye karşı bir refleksimiz var ya: “Gerçek değil o, yapay zeka tarafından üretilmiş.” Bu dönem çok düşündüğüm bir şey bu. Yani kurmaca dünyalar bizi gerçek olduğuna inandırmaya çalışır. Kuşkunun askıya alınması, ona inanmamız, uydurulmuş bir şey. Ama gerçek olduğunu düşünmeliyiz ki özdeşlik kurup, karakterle beraber gülüp ağlamalıyız. Sanatı sanat yapan şey biraz da bu. İlk dönem eserlerde bu kuşkunun askıya alınması emekleme dönemlerinde olduğu için hep bir ispatlama çabası var. Buluntu metinler, mektuplaşmalar, günlükler... Tüm bunlar bir şey uydurmuyorum, yazar olarak aracıyım aslında demenin kanıtı gibi. Sanat tarihi ilerledikçe kuşku askıya alınıyor, o kontrat imzalanıyor okurla anlatıcı arasında ya da yönetmenle izleyen arasında. Günümüzde artık bu durum gerçeğe inanmaya dönüştü. Sosyal medyadaki kısacık bir görüntüye bile hemen inanıp ağlıyoruz, gülüyoruz. Çünkü yarattığı duygular gerçek. Ama bir yandan da artık gördüğümüz haberlerin yarısından çoğuna inanmıyoruz. Bu doğru mu diye soruluyor, teyit etme gereği duyuluyor. Şu an yapay zeka tarafından üretilen içerikleri ayırt edebiliyorum, ama edemeyeceğim bir yere doğru gittiğimi hissediyorum.

Bana bir huzursuzluk veriyorsa yapay zekâ ürünü diyorum, o huzursuzluğu hissetmiyorsam değil diyorum. Gerçeğin bu şekilde dönüşmesi oldukça majör bir şey. Baudrillard bu durumu “*Hyper gerçeklik çağında bilimkurgu olamaz. Çünkü artık senin referans alacağın bir gerçek yok. Zemin altından gidiyor*” diye açıklıyor. Zeminin altımızdan gitmesiyle birlikte hafıza, nostalji gibi burada konuştuğumuz kavramlar da karmakarışık bir hal alacak diye düşünüyorum.

Duygu YARIMBAŞ: Gerçek sonrası (*post-truth*) kavramına da bir göz kırpmış olduk böylece.

Mustafa ERGÜL: Yani benim kişisel görüşüm tabii ki, ancak dijital olarak koruma çok inandığım bir şey değil. Bu durum farklı arşivleme teknikleri üzerinden tartışılabilir. Bazı arşivler çok statik ve uzun yüzyıllara yayılıyor ve oradaki veriyi sonra bir büyük resme çevirebiliyorsunuz ya da anlamlı karşılaştırmalar yapabiliyorsunuz. Bizim yaptığımız şey ise yarın yok olacak bir eseri arşivlemek. Bir de koruma gücümüz olmadığı için tarihe not düşmeye paralel bir arşivleme yapıyoruz aslında. Tabii ki eserin fiziksel olarak korunması her zaman bizim için ön planda. Arşivler biraz da duyguyu öldüren bir şey. Panolarla dolu sokaklara girdiğimiz zaman eserlere öncelikle dokunma içgüdüleri ile yaklaşırız. Mesela, o ortadan kalkmış oluyor. Burada arşivin bize verdiği bilgi tarihin bir döneminde söz konusu panonun orada yer aldığı ve sanatçısının kim olduğu. Bu bilgiyi nasıl kullanabilirsiniz? Elbette akademik çalışma yaparken kullanabilirsiniz ama oraya gidip esere dokunmak ayrı bir his ve deneyim olduğu için dijital arşiv bu imkânı sağlayamaz. Bir de eserler arşivde tekil kayıtlar olarak bağlamlarından koştukları için (tekil) dijital amtlar olarak varlıklarını sürdürüyorlar.

Nurtaç BULUÇ: Ali Bey dijital yaşamsal alanların oluşmasından bahsederken, bizim dijitalleştirme sürecimizi ve internet sitemizi³ düşündüm. Aslında orada dijital olarak yaşayan bir hafıza var. Ya da bir nostalji. Yani bir dönemi dijital olarak bir yere taşıdığımız bir alan, aslında bizim o gözlüğü takip içinde kaybolup gezdiğimiz bir yere dönüşüyor. Ali Bey’in filmindeki karakter nasıl yeşilliklere dokunuyorsa, biz de aslında web sitesinde dijitalleşmiş bir nostaljide, arşivde dolaşıyoruz. Biz bir yandan 1930’larda akademideki ilk seramik kürsüsünün kuruluşundan günümüze kadar seramik sanat tarihini hem akademik yayınlarla ele alıyoruz hem de kronolojisini inceliyoruz. “Böyle bağımsız projelerin sürdürülebilirliği ve faaliyet kapasitesinin artırılması için kurumsal desteklere her zaman ihtiyaçları oluyor. Kale Tasarım ve Sanat Merkezi de bizlere bu imkânı sağladı. Üretim ortaklığımız ile kamusal alanda sanatı görünür kılmaya çalışıp; mimarlık-sanat birlikteliği ve seramik sanatı hakkında çeşitli projeleri hayata geçiriyoruz.

3 url: <https://www.sehrinpanolari.com/>

Duygu YARIMBAŞ: Son sorum şu: Kentsel dönüşümün ürettiği yeni kentsel estetik üzerine düşünceleriniz nelerdir? Hem yaşadığımız konutlarda hem de sosyal hayatımızı geçirdiğimiz ticari ve kamusal alanlarda sürekli dönüşüm estetik melezlikler üretiyor. Kentsel dönüşüm ise bu melezliğin sürekli formlarını içeren bir kentlilik deneyimine bizi mecbur bırakıyor ya da teşvik ediyor. Bu değişen estetiği kültürel ve sanatsal açıdan nasıl değerlendirirsiniz, çalışmalarınızda nasıl bir yeri var ya da yeri var mı?

Ali VATANSEVER: Tabii ki artık görsellik çok merkezde oldu. Sosyal medya üzerinden bakıldığında her şeyin bir görsel karşılığı olması lazım. Her şey aslında görselle pompalanıyor. Maalesef böyle bir çağdan geçiyoruz, ama bugün çoğumuz his kelimesini de kullandık, benim için hislere yoğunlaşmak daha önemli. Bunun önündeki temel engel de sanatsal pratiklerin ya da yaşama alanlarımıza karar veren müteahhitlerin, tasarımcıların, vb. eline teslim edilmiş süreçler. Sanki bizden bağımsız yürümesi gerekiyor muş gibi her şeyin.

Influencerları da düşündüğümüzde, sanki estetikle yaşamdaki karşılaşma halimiz -güzelle diyelim- başka birilerinin boyunduruğu altında. Benim bu duruma itirazım var. Örneğin seramik panoların dokunulabilir biçimde yaşadığımız binada olmasının müthiş bir “anda”lığı var. Türkiye’de şu anda en çok kabul gören hikâye bir müktedirlik hikâyesi, yani şehre yukarıdan bakmak, bu bence kaygı verici. Dolayısıyla belki şöyle dilemek anlamlı olurdu: Bir arada yaşarken farklı şeyler hissetmeye yönelik ve birlikte yapmaya teşvik eden bütün çağrılarının umarım kısa dönemde estetik alanda dönüştürücü bir gücü olur. Az önce Hakan’ın da not düştiği gibi mesela, yapay zekâ bunu yapabilir. Çünkü artık görsele olan bütün ihtiyacımızı neyse ki bitiriyoruz. Görsel, metin kendini ifade edebildiği sürece var artık, görsel bir şey istiyorsan kendini doğru ifade etmen gerekiyor metinsel olarak. Yapay zeka sayesinde siz de artık yapabilirsiniz diyen bir araç var. Dolayısıyla bunun getireceği eşitlik bence daha kirliliğe ve hep beraber kirlendiğimiz daha güzel bir alan ve estetik yaratacak diye umut ediyorum.

HAKAN BIÇAKÇI: Estetik konusunda kısaca şunu ekleyebilirim, gidişat konusunda çoğumuz gibi kötümserim. Yani çok kimliksiz ve ruhsuz bir

yere doğru gidiyor. Dubai mimarisi denilen belki çözümlü sınırdan kurmak için anlamlı bir mimari anlayışın İstanbul gibi köklü bir şehirde olmasını çok rahatsız edici buluyorum. Şehri yazarken bile hep o taraflarına, kaotik taraflarına odaklanıyorum. Şehir artık böyle içinde yaşanacak, vakit geçirilecek değil, eve varmak için aşılması gereken bir parkura dönüşmüş gibi hissediyorum. Bu durum çok üzücü, kaygı verici bence.

NURTAÇ BULUÇ: Ben Hakan Bey’in şu cümlesini çok beğendim ve bence çok doğru: “*Şehir eve varmak için aşılması gereken bir parkur*”. Bu durum 1950-1960’larda böyle değildi muhtemelen. Bazen dokusu görece bozulmuş sokaklardan özellikle yürümeye çalışıyorum. Yolum Bağdat Caddesine düştüğünde örneğin, Güneysu Apartmanı ya da Ayşen Apartmanı’nın bulunduğu sokaktan geçiyorum. Çünkü o zaman o sokak hızlı yürüdüğüm ve bir an önce bir yere ulaşmaya çalıştığım bir yol olmaktan çıkıyor. Orada soluklanıp seramik panolara bakıp biraz şifalanıyorum diyebilirim. Ama o sokaktan çıkıp kentsel dönüşüm sonrası inşa edilen tek tip apartmanlarla dolu üst sokaktan geçtiğimde bana ilham olan renk, desen, formun tamamen kaybolduğundan, yeni estetik algının artık maalesef bu boyutta olduğunun farkına varıyorum. Ne yapabiliriz? Çok şey yapabiliriz belki, burada bir araya gelme amaçlarımızdan biri bazı sistemleri ve işleyişleri de konuşmak. Her yapıyı kurtaramazsın, her sanat eserini kurtaramazsın, her eserin arşivini yapamazsın, ama ilk başladığımız noktadan bugüne geçen 5-6 yıllık süreçte en azından bazı belediyelere karar aldırıp, dönüşen binalardaki sanat eserlerinin bir sonraki yapının bahçesinde bile olsa korunmasını sağlamak gibi hayallerimiz bir noktada hayata geçti. En azından ufak da olsa kendi alanında böyle bir hareketin bir parçasına öncülük etmek çok kıymetli. Umuyorum bu hareket katlanarak kentin estetik yönüne de fayda sağlayabilir.

DUYGU YARIMBAŞ- Kurtarma kelimesini ben biraz talihsiz şekilde kullanmış olabilirim, ama muhtemelen kendi bilinçaltımın da yansıması oldu. Böylece farklı fikirleri de görmüş olduk, ve bu yaklaşım farklılığı tartışmanın derinliği açısından verimli oldu. Hepinize farklı alanlarda yaptığımız sanatsal üretim ve araştırmalarınızı anlattığımız bu söyleşi için çok teşekkür ediyorum.